

Анатоль Вярцінскі

Выбранае

«Мастацкая літаратура»

Мінск 1973

Рэдакцыйная калегія:
*Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч, Максім Лужанін,
Пімен Панчанка (галоўны рэдактар),
Максім Танк*

ЧАСЫ І ЎЗРОСТЫ

Вздохи дня есть в дыханье ночном.
А. Фет

Глядзець уніз стаміўся месяц
і прыгаіўся між аблок.
Спыніўся ветрык каля весніц
ды зноў пабег кудысь у змрок.
І, легка выбегшы за вёску,
на лузе сена ўзварушыў.
То вось пачуўся хвалі плёскаць
у пасцярожанай цішы.
То птушка закрычыць спрасоння
і затрапечыцца ў траве.
То каласы ўраз загамоняць,
затрызняць ціха аб жніве.
То нечаканая зарніца
расее раптам ночы цень...
Ноч непакоіцца: ёй сніцца
гарачы працавіты дзень.

1954

* * *

Вось і ты, як другія,
просіш: Не шумі». —
Як быццам твая стыхія —
гэта свет цішыні.
Як быццам (вось недарэчнасьць,
жывеш, дык жыві і шумі!)
уперадзе ў нас не вечнасць
бязлюднай цішыні.

1963

* * *

Ты ў такім шчаслівым узросце,
калі сэрца не знае злосці,
калі ўсё яшчэ наперадзе —
і дарогі, і масты,
калі ўсё — на тым беразе,
а на гэтым — толькі ты.
Ты ў такім шчаслівым узросце,
калі сэрца не знае злосці,
калі яму лёгка-лёгка біцца,
калі салодка-салодка спіцца...

1963

* * *

Люблю зямлю,
дзе ёсць дзіцячая казка,
дзе ёсць дзяцінства
і ёсць маладосць.
Люблю зямлю,
дзе ёсць жаночая ласка
і дружба ёсць,
і многае іншае ёсць.
Люблю зямлю.
І тую ж зямлю праклінаю,—
дзе казкі таюць,
як ранішнія дымы,
дзе здрады знаю
і страты знаю,
дзе ўсё праходзіць
і дзе праходзім мы.
Люблю зямлю я
сэрцам сваім натхнёным.
І праклінаю,
і тым жа сэрцам тужу.
Так і жыву —
паміж любоую й праклёнам,
так і дзялю між імі сваю душу.

1965

ЖЫЛІ-БЫЛІ...

Жылі-былі...
Так пачынаюцца казкі.
Задоўга да нас
людзі жылі-былі.
Справы рабілі,
хацелі любві і ласкі,
ірвалі краскі.
І адышлі, адплылі.
Жылі-былі...
Словы гучаць эпітафіяй.
Жылі-былі.
І адышлі, адплылі.
Толькі над намі
лятаюць іх душы птахамі,
толькі сляды іх
цямнеюць усё на зямлі.
Жылі-былі...
Скончацца нашы краскі,
справы і ласкі,
скончыцца наш час.
Жылі-былі...
Так начынаць будуць казкі.
І гэтыя казкі
будуць ужо і пра нас.

1965

ТРЫ ЦІШЫНІ

Аднекуль з касмічнай вышыні
зыходзіць да нас тры цішыні.

Першая — вечаровая.

Тая, што, як маг,
ажутвае, зачароўвае —
лёгка ў мага ўзмах.

Тая, што на вейкі
і вусны кладзе пячаць:
«Хопіць з вас, чалавекі,
хопіць дбаць! Спаць, спаць!

Спяць куты і нішы,
спяць каты і мышы,
дзеці і птушкі спяць.

Людзі, хопіць дбаць!

Спаць, спаць!

Чые там крокі скрыпяць!

Спаць, спаць!»

Ёсць цішыня-паўночніца,
начная цішыня,—
дум бяссонных памочніца,
вярхоўны іх старшыня.

Застацца з той цішынёю,

З ёю, сівой савой,—
стаць сутнасцю сваёю,
стаць самім сабой.

Застацца з ёю — гэта
у той увайсці сезам,

дзе сам-насам з сусветам,
З вечнасцю сам-насам.

І ёсць цішыня світальная,
ёсць яшчэ цішыня
першага вітання,
першага агня.

Яна заводзіць гадзіннікі,
і разам з імі яна
пазвоньвае-падзіньквае,
і — трубіць цішыня.

Трубіць ціша світальная
у свой сярэбраны рог,
заве у далі дальнія,
да новых спраў і дарог.

Трубіць ціша світальная,
крыштальная, развітальная,
і патанае яна
у вадаспадзе дня.

1965

* * *

Прыходзіць вясна,
разліваюцца рэкі,
выходзяць яны з берагоў сваіх.
Прыходзяць страсці,
і мы, чалавекі,
бурлім, як разлівы рэк веснавых.
Мінае вясна,
і вяртаюцца рэкі
у свае сталыя берагі.
Сціхаюць страсці,
і мы, чалавекі,
на іх паглядаем,
як на грахі.

1966

* * *

Ляцеў груган.
Сеў на курган.
Агледзеўся навокал.
Знаёмае штось заўважыў груган
сваім старэчым вокам.
Ці то гэты дуб,
ці то гэта косць,
ці роў той —
яму нагадалі
яго,
груганову, маладосць,
яго,
гругановы, балі.
Здаецца, вось тут,—
бо той жа роў,
тыя ж валун і дрэва,—
ляжалі трупы,
стаяла кроў,
еш і пі —
колькі трэба.
Здаецца, вось тут
і быў той баль,
тая салодкая трызан.
Калі то было?
Яму ж амаль
дзвесце, калі не трыста.
Калі насышаны гэты курган?
Хто ведае, хто знае...

Сядзіць груган.

Глядзіць груган.

Маладосць сваю ўспамінае.

1967

* * *

Добра, што сіль за акном згушчаецца,

добра, што гасне гэты прамень,

добра, што гэты дзень канчаецца —

гэты цяжкі, невynosны дзень.

Ціха. Ніхто ні з кім не спрачаецца.

Ціха. Ніхто ні з кім не страчаецца.

Сцішыўся вецер. Сцішыўся сын.

Добра, што прыцемак згушчаецца,

добра, што гэты дзень канчаецца.

Бо не хапіла б інчай сіл.

1967

* * *

Пасля летняга поўдня,
пад вечар,
калі уціхлі дрэвы і вецер,
перад тым, як ляцець на спачын,
птушка песню сваю запела,
птушка пела
лёгка і смела,
птушка пела
вось аб чым...
Як яна вярталася ўвесну
да свайго саду,
свайго лесу,
як яна гняздо віла,
як яна на яйках сядзела,
як яна птушанят глядзела,
выпускала ў свет
з-пад крыла,
як яны,
увабраўшыся ў пер'е,
З вышыні махаюць цяпер ёй,
як займае яе іх гульня,—
як яна сваю справу любіла,
як усё, што трэба, зрабіла,
як зрабіла усё, што магла.
Пела птушка складна і ладна,
пела птушка безаглядна.
Пра сябе, пра сваё птушаня.
Пела птушка пра ўсё пра гэта,

пела птушка у канцы лета,
ў канцы ціхага летняга дня.

1969

СПІ, РОДНАЯ!

МАЦІ ПЯЧЭ ХЛЕБ

Знаёмы «Песня пра хлеб»

Хіба забудзеш калі гэты момант!..
Ураз заціхае дзіцячы наш гоман.
Стаіць цішыня незвычайная ў хаце.
Збіраемся дружна мы каля маці.
Мы бачым адны толькі матчыны рукі,
адны яе рукі, адны іх рукі.
А маці, з сваёй урачыстай усмешкай,
нізка схіляецца над дзежкай
(над той, на якое сядзела нявестай).
Яна расчыняла хлебнае цеста.
Цеста мясіла яна кулакамі,
сценкі дзяжы абірала рукамі,
вады падлівала, мукі надсыпала...
І нам было клопатаў тут нямала.
Былі мы ў мінуту гэтую рады
выканаць матчыны ўсе загады.
Мы ёй памагалі рукаў закасваць,
муку падсыпаць — па яе заказу,
хусцінку мы ёй папраўлялі ахвотна
ці лоб выціралі матчын потны.
Было ўрачыста і ціха ў хаце —
хлеб з новага жьгта ўчыняла маці.

* * *

Даўно не было ў нас з табой сустрэч,
старая, добрая руская печ!
А грэба сустрэцца, пакуль не позна.
Здарыцца, ведаеш, можа рознае.
Ходзяць упарта пагалоскі,
што ты устарэла для новай вёскі,
што ты аджыла і формай, і зместам,
што вельмі ўжо многа займаеш месца.
Што скажам на гэта мы, руская печ?
Факты, як кажучь, упартая рэч.
Помніцца, хата была цеснаватай,
бо ты сапраўды займала паўхаты.
Каптур узвышаўся аж пад столлю,
шчыт занімаў ільвіную долю,
топка твая зіяла тунэлем,
падпечак быў цэлым падзямеллем.
Адным словам, печка, не дарэмна
просяць цябе сысці з арэны.

* * *

І ўсё-ткі, калі гаварыць па-шчырасці,
я рад, што было мне суджана вырасці
у той жа хаціне,
дзе ты ўладарыла,
дзе спраўна так грэла,
пякла
і скварыла.

Дзякуй за ўсе твае добрыя справы,
за ўсе твае печывы, твае стравы!

Бог з імі, тваімі габарытамі,
толькі ніколі не будуць забытымі
дні, калі ў коміне выў дзіка вецер,
а ты так умела гасцінна прывеціць.
Ты нас акружала цяплом і ласкаю,
ціха расказвала казку за казкаю.
Змаўкала, зноў чулася ветра гудзенне.
На столі хісталіся прыцемкаў цені.
Гасла святло замёрзлых вокан.
Усё перайначвалася навокал —
цені рабіліся парусамі,
героямі казачнымі — мы самі,
і плыў аж за трыдзевяць зямель
дзівосны наш печка-карабель.

* * *

І хлеб, які сёння я шчыра слаўлю,
табе, печ, нямала ў заслугу стаўлю.
Была да яго ты прыналежная,
ад печы тут многае залежала,
ад яе духу, ад яе жару,
якія палілі, не знаючы жалю,
не знаючы жалю, ды знаючы меру,—
служыла печ руская праўдай і верай...
Я жыва ўяўляю малюнак гэты.
Хлебніца чынна стаіць ля загнета.
Наведзен парадак надзейны ў печы.
Тміну — найлепшай з вясковых спецый —
маці ўжо ў цеста замяшала,
спрабуе, солі ў ім ці не мала.

З'яўляецца хлебная лапата,
З ручкаю доўгаю прылада.
І вось расцілае таропна маці
лісце кляновае на лапаце,
на лісце сонечнае, узорнае
кідае цеста жменню спорнаю.
Яно нахадзілася уволю,
яно са сваёй змірылася доляй,
і пад рукою умелай пакорна
яно набывае любую форму.
Становіцца цеста боханам круглым,
і матчыны рукі спрытным рухам
садзяць яго на цэглу гарачую,
жадаюць, каб быў ён, першы, удачаю...
Час настае,
і на загнеце
дымяцца боханы —
лепшыя ў свеце...

1959

* * *

Мы жывём, каб вяртацца
час ад часу туды,
дзе мінула юнацтва,
дзе дзяцінства сляды.
Мы жывём, каб вяртацца.
І лепшага шляху няма.
Мы жывём, каб вітацца.
«Мама! Дзень добры, ма...»
Ну, а раптам напасці,
бяда ў той хаціне старой?
Ну, а раптам няшчасце —
і маці ў зямлі сырой?
Мы жывём, каб вяртацца.
А куды тады вернешся ты?
З кім так будзеш вітацца,
як тады, да бяды?

1964

* * *

Сціраюць з карты белыя плямы
і адкрываюць мацерыкі
не калумбы — калумбавы мамы,
іхнія добрыя мацяркі:
благаслаўненне матчына іх,
малітвы іх за сыноў сваіх.

І мір заключаюць не дыпламаты —
па іх бы голас гарматаў не сціх,—
а мутэр і мэр, маці і маты,
добрая матчына воля іх.

І рэвалюцыі— справа іх рук,
прасцёртых распачна і нема.
З гронак матчынага гнева
праліваенца кроў на брук.

1965

* * *

«Дзень добры, мама!» —
кажу крыжу
і пацямнела му узгорачку.
«Дзень добры, мама!» —
зноў кажу
і слухаю маўчанне з горыччу.
Маўчаць узгорачак і крыж.
Ды чую: сосны зашумелі,
парушылі глухую ціш,
мне адказалі, як умелі.
Я доўга слухаю той шум.
Ідзе ён проста у душу мне.
І чую ў шуме я свой сум
і сваю думу чую ў шуме.
І ўжо здаецца, сам шумлю,
і па сасне, нібы па мацце,
мой голас-шум ідзе ў зямлю,
і разумее яго маці.
І шле мне матчын свой адказ,
і пачынае мяне зваці...
... Я ўдзячны, сосны, вам! Без вас
пагаварыць не змог бы з маці.

1965

МАМА МЫЛА РАМУ...

П а в о д л е б у к в а р а

Была і ў мяне мама,
Мыла раму таксама.
Мыла раму яна
дабяла, даясна.

Ці то ішло свята,
ці то прыйшла вясна,
мама была занята —
мыла раму яна.

Мама раму мыла,
мама мыла шкло,
каб сонца не йшло міма,
а ў нашу хату ішло.

Стала светлай хата,
рады былі мы...
Ці то было свята,
Ці то канец зімы.

Было ў мяне дзяцінства,
маці ў мяне была.
Рама мыла дачыста,
даясна, дабяла.

Потым не стала мамы.

Мама туды пайшла,
дзе ні шкла, ні рамы,
ні акна, ні святла.

Не мыць ёй болей раму.
Свята абходзіць маму,
святло абходзіць весняе,
і мае акно
глядзіць на свет нявесела,
пацьмянела яно.

1966

АД ВЁСКИ ДА МОГІЛАК — ПАЎВЯРСТЫ...

З п а э м ы «З а а з е р' е»

Ад вёскі да могілак —
паўвярсты.
Ад вёскі да могілак —
доўгія вёрсты.
Ад вёскі да могілак —
шлях няпросты.
Гараць за спіною тваёю масты.
Не вернецца маці.
Не прыйдзеш ты
да маці — між вамі
чарнее бяздонне.
Астыне роднае ваша гняздоўе...
Ад вёскі да могілак —
з паўвярсты.
Ад вёскі да могілак —
шлях далёкі,
доўгія вёрсты,
трудныя крокі.
Як ты паспееш да цемнаты?
Цябе падганяе звычай стары,
трэба паспець да захаду сонца.
А шлях гэты цягнецца бясконца.
І ты ўсё ідзеш.

Ад зары да зары.
І ты ўсё глытаеш
той горкі камяк,

і ты ўсё глытаеш
камяк той саяны,
і ты ўсё ідзеш за тымі санямі.
Днямі ідзеш.
І не дойдзеш ніяк.
Ідзеш і не знаеш,
ці дойдзеш ты.
Чапляюцца ногі,
губляюцца крокі.
Ад вёскі да могілак —
шлях далёкі.
Ад вёскі да могілак —
паўвярсты.

* * *

Пахавалі Яе.
Памінаем Яе.
Успамінаем Яе.
Той адвечны абрад —
чалавечаму гору апора.
Без абраду таго
як змаглі б мы
пачуцці сабраць свае?
Без абраду таго
як змаглі б сваё выказаць гора?
Без абраду таго
ці сабраліся б так вось —
наўрад,
амаль вёскаю ўсёю,

вясковай усёю сябрынай...
Дзякуй, добры абрад,
мой старэйшы,
мудрэйшы мой брат!
Ты сягоння патрэбны
быў мне асабліва.
Пахавалі Яе.
Памінаем Яе.
За сталамі сядзім.
Кашу, клёцкі ядзім.
Чары горкім віном напаўняем.
Ды чамусьці у вочы
адзін аднаму не глядзім.
Адаём Ёй належнае.
Добрым словам Яе памінаем.
Памінаем Яе.
За сталамі ідзе гамана.
Памінаем Яе.
Схамянаемся ўсе ад рыдання:
«А Яна ж магла жыць,
маладая ж была Яна!
У зямельку сырую
пайшла Яна маладая.
За якія грахі —
у зямельцы сырой ляжыць?
За якія грахі —
Яна смерцю такой пакарана?..»
Памінаем Яе.
Успамінаем Яе.
А Яна магла б жыць.

Маўчаць Яе звязкі, Яе скруткі.
Коўдры і поцілкі маўчаць.
Столь маўчыць,

стол маўчыць.

Маўчаць Яе клункі і пакупкі,
маўчаць Яе даўнія пакупкі.
Вузельчык на цвіку маўчыць.
Падушкі маўчаць,

катушкі маўчаць.

Маўчыць клубочак Яе нітак.
На кожнай рэчы — маўчання пячаць,
асірацеласці адбітак.
Рэч маўчыць.

Печ маўчыць.

Печ без Яе астывае-стыне,
вось-вось заенчыць, закрычыць:
«Дзе Яна?! Дзе гаспадыня?!»
Печ маўчыць.

Хата маўчыць.

Яна без Яе — нібы пустыня.
Вось-вось заенчыць, закрычыць:
«Дзе Яна?! Дзе гаспадыня?!»
Хата маўчыць.

Рэчы маўчаць.

Па сценах і рэчах —
маўчання пячаць.

На сценах і рэчах —
адбітак страху,
асірацеласці і краху...
Сцены маўчаць.

Рэчы маўчаць.

Яны не могуць закрычаць.

* * *

Спі, родная.

Ты мала спала.

Ты неспакойна спала на зямлі,
дзе мала цішыні і ладу мала,
і сны твае трывожныя былі.
Спі, родная.

Ты мала спала.

Дзяцей прыспіш —сама усё не спіш,
усё глядзіш у цемнату, бывала,
усё ўздыхаеш у начную ціш.

Тады была вайна,

гула навала,

трымцеў начамі падсвет на сцяне,
звінелі шыбы...

І ты мала спала,

сама не знала, спала ты ці не.

Былі нястачы,

крыўды,

непаладкі.

І ўсё будзіў,

як злы, надрэнны лёс,

цябе твой лёс —

лес маткі і салдаткі,

і працаўніцы ніцай лёс.

Спі, родная.

Ты мала спала.

ТРЫВОЖНА ДУМАЕЦЦА...

* * *

Пад стукі вагонных калёс
аб тых, незнаемы чый лёс,
аб новых дарогах-шляхах,
нязведаных далях-краях
узрушана думаецца.

Пад ціхае плёсканне хваль
зарэчная мроіцца даль,—
аб чымсь запаветным, сваім,
аднойчы забытым зусім
спакойна думаецца.

Пад посвіст зімовых завей
аб дружбе, з якою цяплей,
аб тых, хто ў дарозе брыдзе,
аб новай вясне, што ідзе,
хораша думаецца.

Пад весні зялёны шум
праходзяць турботы і сум,—
аб светлых з'явах зямных,
аб добрых справах людскіх
радасна думаецца.

І толькі калі кругом
грукоча далёкі гром,
аб лютай, жахлівай вайне,

з дзяцінства што помніцца мне,
трывожна думаецца.

1959

* * *

*Дзецям, якія ваявалі і загінулі
ў дні Вялікай Айчыннай вайны*

Яны да вайны гулялі «ў вайну».
Не ведалі яны
простую ісціну адну:
далёка гульні да вайны.
Калі ж пачалася вайна сапраўды,
калі баі загулі,
думалі яны і тады,
што гэта — працяг іх гульні.
І хоць вайна грымела ўсур'ёз,
ішла варожая раць,—
хацелася ім ваяваць да слёз,
як хочацца дзецям гуляць.
Радасці колькі было малым,
калі, ідучы на бой,
давалі воіны зброю ім
і бралі іх з сабой!
І толькі ў самы апошні міг,
калі агнём вайны,
смяротным агнём апаліла іх,
штось зразумелі яны...

1963

БАЛАДА ПРА СПАЛЕНУЮ ВЁСКУ І ЖЫВОГА ПЕЎНЯ

Гэта была не проста вайна. Гэта было нешта
іншае — больш страшнае, больш дзікае. Помню,
міма маёй роднай вёскі ішлі карнікі — маю
вёску яны абышлі. А праз нейкі час мы пачулі
страляніну, убачылі дым, чорныя клубы дыму.
Назаўтра мы даведаліся, што спалена вёска
Кісялёва (вы знойдзеце гэтую назву на могіках
вёсак у Хатыні), а жыхары яе, ад старога да
малога, забіты. І яшчэ мы пачулі жахлівы расказ
пра тое, як некалькі дзён «дыхала» магіла, куды
карнікі скідалі кісялёўцаў, і як крычаў на
вогнішчы здзічэлы певень.

... І толькі апоўначы,
прарэзліва, з усіх сваіх сіл,
свой векавы абавязак помнячы,
певень запеў, загаласіў.
Запеў і здзівіўся ён, напэўна:
«Чаму не спяваюць іншыя пеўні?»
А потым крычаў і двойчы, і тройчы,
на золаку вёску будзіць пачаў.
Крычаў, на абпаленым плоце стоячы,
крыламі лопаў і крычаў.
Ён вёску будзіў,
крычаў да хрыпу.
Будзіў у каторы ужо раз.
А вёска маўчала —

ні рыпу, ні скрыпу,
ні груку, ні гуку у адказ.
Ён вёску будзіў,
галасіў адчайна,
пакуль не здзічэў,
пакуль не знямеў.
А вёска маўчала,
вёска маўчала.
Яна ўжо не чула
той ранішні спеў...
Быў дзень вызвалення —
святочны, вячысты.
Вярталіся людзі
да мірных спраў і сноў.
І пеўні — нястомныя фанфарысты —
мірныя дні абвяшчалі зноў.
Будзяць яны на досвітку сёлы,
і ў сёлах жывых пачынаецца рух.
Яны, жывыя сёлы, — не соні,
спяшаюцца рана на ніву і луг.
З пеўнямі сёлы прачынаюцца...
Толькі нічым не разбудзіш яе —
вёску, дзе ранак
інакш пачынаецца,
вёску, дзе певень
больш не пяе.

1964

ПЕРАД БРАТНЯЙ МАГІЛАЙ

Мы так яе і называем — братняй.
Гаворыць звычай, даўні і святы,
што паўшыя на полі ратным
і разам пахаванья — браты.
Што ж, ёсць у гэтым праўды доля.
Яны зляглі ад куль адных.
І ў доле, як у дружным доме,
нішто не падзяляе іх.
Там — цішыня.
Там — мір і згода.
Ляжаць, плячо ў плячо, рады.
Не знае мёртвая прырода
варожасці. Яны — браты.
Яны — браты...
Стаю перад пагоркам,
які магілай братняю завём,
нібы стаю перад пытаннем горкім:
«А ці па-брацку мы ў жыцці жывём?»

1965

БОЙ

*Прысвячаецца памяці салдата-артылерыста, які 17 ліпеня 1941 года даў на шашы пад Крычавам, недалёка ад вёскі Сакольнічы, бой цэлай калоне нямецкіх танкаў і разграміў яе.
Устаноўлена, што герой-артылерыст родам з Арла і імя яго — Мікалай Сірацін*

... Звычайная быццам магіла,
бачылі ж многа мы іх.
Вы слухаеце старажыла,—
што гэта: праўда ці міф?
Яшчэ адна, можа, легенда?
Ці словы сведкі жывой?
«Не, не легенда гэта,—
трасе старажыл галавой.—
Вам гэта тут кожны пацвердзіць.
Было ўсё на нашых вачах.
Нам будзе да самай смерці
сніцца той бой па начах.
Будзе гармата сніцца,
залітая ўся крывёй...
Там вунь, дзе лозы ніцыя,
стаяў ён з гарматай сваёй.
Яго абышлі, акружылі,
ззаду стралялі ў яго.
Насіду яго скрышылі:
войскам — аднаго...»
Змоўкне расказчык.

Слухаць

будзеце вы нейкі час,

як шэпчуцца дрэвы глуха —
нібы паўгараюць расказ.
Вам здасца: у шэпаце лісця
памяць сама ажыла
аб мужным артылерысце,
хлопцу геройскім з Арла.
Вяртацца вы будзеце,

строга

гледзячы перад сабой,
будзеце думаць дарогай
пра той легендарны бой.
Яшчэ вы будзеце думаць:
«Мець бы нам у жыцці
такую мужнасць і дужасць,
каб, як і ён, не сысці.
Каб у цяжкую гадзіну
за праўду стаяць гарой,
як стаяў за радзіму
артылерыст-герой.
Каб гэтак пераконана
змагацца з сіламі зла,
як з стальнымі драконамі
Змагаўся хлопец з Арла.
Паўзуць яны, сілы гэтыя,
у шэрую броню адзетыя,—
колькі іх там? Ого!
А мы: — Агонь! Агонь!
На міг ахопіць трывога,
сумненне стукне ў скронь:
ці будзе яна — перамога?..

— Агоны! Агоны! Агоны!
«Вы ж будзыце асцярожныя!»
хтось крычыць паўздагон.
А мы, як заварожанья:
— Агоны! Агоны! Агоны!
Нехта побач баіцца,
глядзіць у кусты з тугой.
А мы не здаём пазіцый:
— Агоны! Агоны! Агоны!
Бачым: нас абыходзяць.
Здавайцеся, ды і годзе.
А мы ўсё: — Агоны! Агоны!
І зло ляціць пад адхон.
Ляціць усё подлае, пошлае,
коснае... Хто каго?!
Наша слова апошняе:
— Агоны! Агоны! Агоны!

1960—1965

РЭКВІЕМ ПА КОЖНЫМ ЧАЦВЁРТЫМ

У часе мінулай вайны загінуў,
кожны чацвёрты беларус.
З дакумента

Ой, хацела мяне маці
за чацвёртага аддаці...
З народнай песні

Уступ

Вы бачылі лес,
дзе прагал скразны?
Скажыце, вы бачылі бор той,
дзе кожнай другой няма сасны
Ці сама меней — чацвёртай?
Тое ж было і з народамі маім.
Сякера ваеннай навалы
прайшлася бязлітасна па ім,
і — прагалы, прагалы.
Яны і сённы не зараслі,
свіцяцца прасторай мёртвай...
Вы бачылі лес,
дзе прагал скразны?
Скажыце, вы бачылі бор той?

Частка першая

Зямля мая бой прымала
ад стара і да мала,
ад стогадовага Талаша

да Казея-малыша.
І падаў, распасцёрты,
кожны чацвёрты.

Часта згаралі знічкі тады.
Быў небасхіл чорны.
А на зямлі стылі сляды —
кожны чацвёрты.

Мір асвятліў нас сваім святлом.
Грымелі ўрачыста акорды.
Толькі не быў за святочным сталом
кожны чацвёрты.

Доўга не трацілі ўдовы надзей,
доўга чакалі маці дзяцей.
Не верылі ўсё, што мёртвы
кожны чацвёрты.

Помнім мы болі і страты свае,
памяць шуміць, як чароты.
О, як нам вас нестae —
кожны чацвёрты!

Частка другая

Кожны чацвёрты быў мёртвы.
Мір і спакой ім вечны!
Кожны трэці быў змораны,
скалечаны і знявечаны.

Кожны другі на целе
меў раны, апёкі ці шрамы.
І ўсе мы, усе мы мелі
на душы сваёй раны.

Зеўралі ямы, траншэі,
зеўралі печы ў дружэ —
ранай адной страшэннай
на целе маёй Беларусі.

Частка трэцяя

Лічым: чацвёрты кожны.
А можа, кожны трэці?
Голадам падкошаныя,
паміралі дзеці.

Яшчэ мы не ўлічылі
тых, што лячылі раны,
раны не залячылі,
рана паміралі.

Колькі прапала без вестак,
без пахаванняў, памінак!
А колькі потым дзетак
узарвалася на мінах!

Лічым: кожны чацвёрты.
А той рахунак прыблізны,
а той рахунак няцвёрды,
а ўрон яшчэ больш вялізны.

Эпілог

Урок спражэння

Не забываецца той урон,
не зарастаюць прагалы...
«Дзеці, вы вывучылі урок?
Дзеці, вы праспрагалі?

Я іду,
ты ідзеш,
а ён не і дзе,—
ён мёртвы.

Я пяю,
ты пяеш,
маўчыць кожны чацвёрты.
Мы ідзем,
ідзяце вы,
грунт пад нагамі цвёрды.
Яны не ходзяць,—

не жывы

кожны чацвёрты.

Любім мы,
любіце вы.
Колькі дзятвы,

травы,

сінявы! —

Хоць сэрца насцеж разгортвай.

А каб яшчэ ды быў жывы
кожны чацвёрты!

1965

ДЫНАМІК

Ён пасіпеў, пахрыпеў і змоўк.
Болей нічога сказаць не змог.
Падышла старая, паслухала:
«Што гэта сёння з ім?»
Падышла бліжэй, пастукала.
«Маўчыць, не гаворыць зусім».
Хуценька ў печы дапаліла,
трохі прыбрала, падмяла.
Пайшла вуліцай тапалінай
у другі канец сяла.
Кажа ўсім: «Іду да радзіста,
нешта радзіва маўчыць».
А ў радыста сын нарадзіўся,
сын нарадзіўся і крычыць.
«У вас весела,— кажа старая,—
гэта добра, што сыноч.
Бач, крычыць як, як стараецца...
Галасісты крыкунок.
Так крычаў і мой малодшанькі,
што забілі на вайне...
Бач, выпростае аж ножанькі.
Імя выбралі ці не?
Так крычаў і мой сярэдненькі,
не прыйшоў што з партызан...
Бач, які галасок сярэбранькі!
Слаўны, слаўненькі пацап!
А старэйшы быў ціхоня.
Як радзіўся — спаў і спаў...

Можа, дзе жыве і сённа,
раз без весткі ён прапаў?
Ні сынкоў няма, нікога.

Толькі радзіва адно.
Толькі радзіва —

мне падмога.

Што б рабіла, каб не яно?

І пагаворыць, і паспявае,
добрай ночы жадае мне.

І паплачам з ім, бывае,
як успомнім аб вайне.

Ды здарылася з ім штосьці,
не гаворыць яно зусім.

Падб'яжы як-небудзь, Косця,
паглядзі, што гэта з ім.

Дык падыдзеш?

Пастарайся...

Добра ў вас, ды я пайшла».

І пайшла дамоў старая,

У другі канец сяла.

1965

ШТО ГЭТА ЗВІНІЦЬ, ХАТЫНЬ?

Т р ы п ц і х

1

Вы чулі, як у Хатыпі
звояць каміны?

Кроў у жылах стыне,
як слухаеш тыя званы.

Кроў у жылах стыне...

Слухаеш і маўчыш.

А наўкола — пустыня,
а наўкола — ціш.

Толькі адны каміны,

толькі адны званы,

толькі адны яны...

2

Дзінь-дзінь,

дзінь-дзінь-дзінь...

Што гэта звiнiць, Хатынь?

Тут звiнелi сiнiцы i палазы,

i звiнелi жаўранкi ў паднябессi.

Тут звiнелi дзiцячыя галасы,

тут звiнелi дзявочыя песнi.

Тут звiнела пчала,

i звiнела пiла,

i звiнела каса,

i звiнела даёнка,

i звiнелi, на радасць ўсяго сяла,

тут вясельныя бомы звонка.

Дзiнь-дзiнь,

дзiнь-дзiнь-дзiнь...

Што гэта звiнiць, Хатынь?

Што значаць яны, твае званы?

Цi гэта гучаць адгалоскі

той вёскі, што была да вайны,

той колiшняй мiрнай вёскі?

Дзiнь-дзiнь...

Паслухайце, цi не едзе

гэта вяселле недзе?

Ды хто ж нявеста і жанiх,

калі нікога няма ў жывых?

Дзiнь-дзiнь...

А гэта не коні ў жытным?

Ды коні патрэбны толькі жывым,

а мёртвым ніколі

не патрэбны коні.

Дзiнь-дзiнь...

А гэта не сырадой

цурчыць у даёнку з пенай густой?

Не, мёртвым сном у Хатыні

спяць усе гаспадыні.

Дзiнь-дзiнь...

А гэта не юны смех,

не голас дзiцячых забаў і ўцех?

Не, спалены усе дзеткі,

спалены ўсе малалеткі.

Дзiнь-дзiнь,

дзiнь-дзiнь-дзiнь,,

Што гэта звiнiць, Хатынь?

Што значыць тваіх камяноў

перазвон?

Цi гэта звiнiць твой вечны сон?

Цi, можа, у гэтым звоне —

вечнае бяссонне?

Дзiнь-дзiнь,

дзiнь-дзiнь-дзiнь...

З

Звiняць, як калісь, на ўсю сваю сiнь
сiнiцы і жаўрукі.

Але не чуе ніхто іх «дзiнь-дзiнь»,
ніхто не глядзiць з-пад рукі.

Узялі ў Хатыні слых,

зрабілі глухімі ўсіх.

Узялі ў Хатыні зрок,

далі Хатыні змрок...

Стаяць, як калісь, усцяж камяны
там, дзе былі двары.

Але не дымяць, а звiняць яны,

звiняць ад зары да зары.

Дзiўныя гэтыя камяны!

Дыміць бы весела ім,

грэць бы неба духам жыльям,

цяплом жывым, а яны...

Ды ў гэтым няма іх віны.

Гэта віна вайны,

гэта віна вайны,

гэта яна,

вайна,
дала камінам званы.

1969

КЛІЧ ЧАЛАВЕЧЫ

ДОЖДЖЫК

Без ветраў
і раскатаў грамавых
пайшоў ён раптам,
цёплы і спакойны.
І ўжо глядзяць
пучкі лісткаў жывых
З усіх галінак
на таполі стройнай.
І нібы чуеш, як трава расце,
і зелянеюць неўзабаве ўсходы...
Аб сціплай чалавечай дабраце
напомніць дожджык гэтка мне заўсёды.
Жыве дзесь побач чалавек, і ён
не любіць гучных слоў,
хваліцца
заслугамі не будзе, як закон,
не сыпле громаў з бліскавіцай.
І непрыкметны часам ён таму.
Ды вось у цяжкія гадзіны
суцешыць, гору памагчы твайму,
напэўна, зможа толькі ён адзіны.
Не будзе ён ні ахаць, ні ўздыхаць,
а моўчкі рукі пакладзе на плечы
і скажа ціха:
«Хопіць гараваць».
І ўсё так будзе проста і дарэчы.

Ад дабраты яго адчуеш ты
прыліў у сэрцы сілы новай...
... Ліецца дожджык, цёплы і густы,—
як дар жаданы для зямлі вясновай.

1956

МЕДСЯСТРЫ

Ідзі! Не марудзь, ідзі!
Іначай нельга ў жыцці..
Ідзі, белахалатая,
ідзі да іх, да людзей,
ідзі, з палаты ў палату,—
суцеш,

супакой,

абнадзей!

Ідзі і цяплом абдорвай.
Ідзі, бо патрэбна ты..
Не ўсе хочуць быць добрымі,
ды хочуць усе дабраты.

1963

НЕРВЫ

Позна! Выйшлі з-пад кантролю.
У стыхію сваю ўвайшлі,
увайшлі у сваю ролю,
сябе, сілу сваю знайшлі.
Позна! Разышліся нервы.
Пачынаюць свае манеуры,
пачынаюць зноў яны
рыхтавацца да вайны.
Агнявую моц патройваюць,
ваяўніча сябе настройваюць.
Позна! Нервы — на узводзе!
Не паможа болей бром.
Такі бром яшчэ не знойдзен,
каб спыніць іх...

Выбух! Гром!

І ляцяць аж пад аблокі
ва ўстрывожанай цішы
супакою твайго абломкі,
ды асколкі тваёй душы.

1964

* * *

Нас акружаюць нашы рэчы.
З імі ў нас дружба і лад.
І гэта дружба не знае спрэчак,
не знае маны і здрад.
Маўкліва і верна рэчы дружаць,
аддана служаць яны.
Мы іх пакідаем —
і рэчы тужаць,
прыходзяць у нашы сны.
А дачакаюцца дня сустрэчы —
надступяць усёю сям'ёй,
і многа-многа скажуць нам рэчы
на мове бясслоўнай сваёй.
Калі ж мы скончым
свой шлях чалавечы,
праб'е наш апошні час,—
будуць настойліва нашы рэчы
напамінаць пра нас.
Настойліва і доўга...

1965

* * *

Косім траву —

яна не крычыць.

Яна маўчыць адчайна.

Мы пачынаем камень крышыць —
зацятае тое ж маўчанне.

Тое ж маўчанне,

калі тапаром

мы дрэва зялёнае нішчым,

калі мы за жабры рыбу бяром
і б'ем галавой аб днішча.

Рыба набрала у рот вады...

Затое, калі самім нам

бывае балюча, і тады

крычым мы крыкам нястрымным,—

крычым мы не толькі ад болю свайго

яго было б нямнога,—

крычым мы ад болю усяго

свету зямнога.

1965

СПАЧУВАННЕ

Спачуваю чалавеку,

калі ў яго праразаюцца зубы.

У мяне самога праразаліся зубы,

і хоць я гэта не помню,

але ведаю: балюча было тады.

Спачуваю чалавеку,

калі ён б'ецца над пытаннямі,

калі да яго прыходзяць сумненні,

калі яго спасцігаюць расчараванні.

Я звездаў на ўласным вопыце

і тое, і другое, і трэцяе.

Спачуваю чалавеку,

калі яму крыўдна,

калі яго гняце несправядлівасць.

Несправядлівасць! Я знаю, што гэта такое.

Самая большая рана на маім сэрцы —

гэта тая, якую пакінула несправядлівасць.

Спачуваю чалавеку,

калі ў яго памірае маці,

калі ў яго гора.

У мяне самога паміралі маці,

я сам глядзеў у чорную бездань гора.

Спачуваю чалавеку,

калі ён баіцца смерці,

калі ён паміраць не хоча.
Я ж сам смяротны і ведаю:
не так гэта легка памерці,
калі над табой такое сіняе-сіняе неба,
калі вакол такая зялёная-зялёная трава.

Спачуваю чалавеку,
і гэта, відаць, натуральна.
Бо хто ж яму паспачувае,
калі не я — такі ж, як ён, чалавек!

1965

СУСТРЭЧЫ

1

Я так не магу, каб стрэцца
І холадна абмінуць,
каб сэрцам другое сэрца
горача не крануць.
Я знаю: тое, другое
сэрца нясе зарад,
якога чакала з тугою
сэрца мае не раз.
Сустрэчы — не здарэнне:
шукае зарада зарад.
Іх узаемагарэнне —
як навальнічны разрад.
Сустрэчы — не толькі збліжэнне.
Ідзе скрозь шум і тлум
ўзаемапамнажэнне
нашых душ і дум.

2

Я так не магу, каб стрэцца
і холадна абмінуць,
каб сэрцам другое сэрца
горача не крануць.
Сустрэчы дык сустрэчы!
А між намі былі —
няведання пустэчы,

адчужанасці палі.
Я зваў цябе на помач —
маўчаў прастор нямы.
І вось нарэшце мы побач,
нарэшце стрэліся мы.
Кладзі мне рукі на плечы...
Няўжо між намі былі —
няведання пустэчы,
адчужанасці палі?

3

Я так не магу, каб стрэцца
і холадна абмінуць,
каб сэрцам другое сэрца
горача не крануць.
Сустрэчы дык сустрэчы!
Тут боязь недарэчы.
Будзь шчодрым сам і скупасці
другому не даруй,
збаўляй яго ад скутасці
і самаахвярай!
Сустрэчы дык сустрэчы! —
каб след на цэлы век...
Глядзіць з тугой чалавечай
услед мне чалавек.

1965

* * *

Вы зразумеіце правільна.
Я не за тое, не,
каб падстаўлялася правая,
калі хто па левай б'е.
Не, я не супраць гнева.
Ды я за тое, каб нас
не білі ні справа, ні злева,
ні ў профіль, ні анфас.
Каб гордасці нашай і годнасці
ніхто не наносіў абраз,
каб не было неабходнасці
рашаць: ці біць у адказ?

ЖАДАННІ

1

Знайсці б які пакойчык кутні,
і там, забіўшыся ў куток,
аддацца радасці пакутнай —
пісаць: радок! Яшчэ радок!

2

Забрацца б на пустынны востраў,
за трыдзеяць зямель і вёрстаў,
узьяўшы толькі стопку кніг.
І — начытацца ўволю іх!

3

Разуцца б і пайсці сцяжынай —
то травяністай, лугавой,
то гладка ўбітай, палявой,
нагамі ўбітай, не машынай.

4

Вярнуцца б зноў у маладосць,
цябе сустрэць яшчэ чужую,
і жыць пачаць без гэтых вось...
Ты ведаеш, пра што кажу я.

5

Вось твой лясок.

Вось твой пясок.

Вось твае сосны.

Твая яма.

Пачуць бы яшчэ раз:

«Сыноч».

Паклікаць бы яшчэ раз:

«Мама».

1966

* * *

Домік маленькі,
бачу я,
знеслі.
А ў доміку гэтым
спявалі песні.
А ў доміку гэтым
дзяцей нараджалі.
А ў доміку гэтым
гасцей страчалі.
А ў доміку гэтым,
у доміку гэтым
утульна было зімою і летам.
Шкада мне да болю,
шкада да слёз
доміка,
што пайшоў на знос.
Не тое лепшае,
што навейшае,
а тое лепшае,
што раднейшае,
не тое лепшае,
што вышэйшае,
а тое лепшае,
што бліжэйшае,
не тое лепшае,
што прыгажэйшае,
а тое лепшае,
што даражэйшае...

Той домік
блізкі некаму быў,
той домік нізкі
нехта любіў.
З тым домікам
звязаны нечы лёс.
Той домік пайшоў
сягоння на знос.

1967

«ГАВАРЫ СА МНОЙ ЛАСКАВА...»

Я не помню ужо,
што сказалі мы ёй,
нашай Лесі-гарэзе,
даццэ і сястрычцы сваёй.
Можа, крыўднае нешта
пачула ад брата,
можа, ён і прыкрыкнуў грубавата,
калі брала яна не цукар, а соль.
Можа быць, я сказаў:
«Не дурэй, не сваволь!»
Помню толькі:
на тварыку ўспыхнула краска.
Помню толькі:
яна паглядзела на нас.
І сказала мне ціха:
«Гавары са мной ласкава...»
Гавары са мной ласкава...»
І заплакала ўраз.
І заплакала горка.
Салёныя слёзы глытала.
Кулачком расцірала
па мурзатай шчацэ.
Стаў я голас зніжаць,
суцішаць яе стаў,
ды няўдала.
«Гавары са мной ласкава»,—
паўтарала яшчэ і яшчэ.
«Ну, не плач, наш Лісёнак,

мы ж гаворым з табою ласкава.
Ну, не плач, ну, прабач!
Хочаш, я адшукаю твой мяч?
Хочаш, дом намалюю,
раскажу табе казку я?
Гавару з табой ласкава...
Ну, не плач, пу, прабач!»
«Не, не так ты гаворыш,—
яна паўтарала настойліва.—
Ты гаворыш не ласкава...»
Так расчуліла крыўда яе,
так расстроіла, так настроіла,
што яна пачала выліваць
усе крыўды свае.
Прыгадала яна,
як сварылася няня,
прыгадала яна,
як зняважыла Таня,
прыгадала,
як Вова з ясельнай групы
быў з ёй грубы.
Прыгадала,
як некалі ў лесе, на дачы,
куды летам вывозілі садзік дзіцячы,
хтось сказаў: «Адыдзі ад акна».
(Што тут мела на ўвазе яна?)
Прыгадала скрозь слёзы ў адчаі,
як нейкія цёткі накрычалі
на яе у суседнім двары...
«Ты са мной ласкава гавары...

Гавары са мной ласкава».

Я запэўніваў Лесю,
што ніколі не буду

ні крычаць, ні грубіць,
гаварыць буду ласкава,

ветліва,
весела,

буду з Лесяй гуляць,

буду Лесю любіць.

Праясніўся нарэшце у Лесі тварык,

усміхнулася Леся нарэшце мне.

Зноўку сонейка выглянула з-за хмарак,

зноўку зайчык забегаў па сцяне...

Доўга я не забуду той споведзі Лесінай.

Колькі ў ёй было горкага пачуцця!

Вось і ей ужо, думаю, крыўды нанесены,

і яна гэта знае на пятым годзе жыцця.

І яна за правы свае паўстае.

Пачуццё справядлівасці,

годнасці ўласнай,

мабыць, разам з жыццём

нам прырода дае...

«Гавары са мной ласкава,

гавары са мной ласкава».

1969

АДНОЙЧЫ, КАЛІ НАСТАНЕ ПАРА.

* * *

Куды вядзе месячны след,

што свеціцца на вадзе?

Вядзе ён у дзіцячы свет,

у казачны свет вядзе.

Ну, а куды яшчэ вядзе

сцяжынка, што свеціцца на вадзе

усё ярчэй і ярчэй?

Да першага кахання вядзе,

да светлых яго начэй.

1963

* * *

Калісьці, днямі асеннімі,
хаваючыся ад сцюж,
прыйшлі сюды і аселі мы,
ты і я, твой муж.

Думалі: скончацца сцюжы,
змоўцнуць вятры ў палях,
і зноў мы — ў шлях засмужаны,
і зноў мы — ў далёкі шлях.

Стала навокала светла,
ні восені, ні зімы...

А мы ўсё жывём аседла,
і ў шлях не збіраемся мы.

1964

* * *

Гэта не так ужо і сумна
пакідаць жанчыну, калі
ведаеш, што вернецца судна
да яе берага, яе зямлі.
Калі ты знаеш: шляхі твае
зноў прывядуць цябе да яе.

Гэта не так ужо і сумна
пакідаць жанчыну, калі
кліча цябе баявая сурма,
цябе прыспешваюць: «Пайшлі!»
Калі абавязан пакінуць жанчыну.
Будзеш жывы —

сустрэнешся з ёй,
загінеш — перад ёй і айчынай
ты выканаў абавязак свой.
Самае сумнае — не гэта,
самае сумнае — тады,
калі жанчыну, табой сагрэтую,
ты пакідаеш назаўжды,

і пакідаеш яе не дзеля
нейкіх вышэйшых спраў і надзей.
Проста мінула каханьня нядзеля,
а панядзелак — ростані дзень.
Калі пакідаеш —

з яе дакорам,
з яе уяўнаю віной,
з яе паглядам тым пакорным,

ЭДЗІТ ПІЯФ ХОЧА ЛЮБВІ

Эдзіт Піяф хоча любві.
Голас гучыць страсна.
Голас яе — голас крыві,
якой без любві страшна.
«Я — зорка першай велічыні?
Не знаю, можа, і зорка.
Знаю толькі, што без любві
зорцы золка і горка.
Шчасце — гэта, мсье, любіць,
гэта знаць пяшчоту,
што можа з дзвюх істот рабіць
адзіную істоту».
Эдзіт Піяф хоча любві,
такой, што не знікае.
Толькі ці ёсць паміж людзьмі
яна — любоў такая?
Быў карантыш, быў легіянер,
высокі і статны,
быў бядняк і міліянер,
і быў спявак эстрадны.
Быў паэт.

Быў.

Былі.

Любілі ці не любілі,
а — як у моры караблі,
на сушы аўтамабілі.
Эдзіт Піяф хоча любві.
Эдзіт, цябе любілі?

Быў.

Былі.

З першым святлом
знікала ўсё,
як выпадак.
А на душы — яшчэ надлом,
яшчэ адзін асадак.
Эдзіт Піяф хоча любві.
Любоў, як здань, знікае.
Ці таму, што сэ ля ві,
ці, можа, любоў такая.
Адным Эдзіт казала адзью,
другія самі казалі.
Знае Эдзіт песню адну —
не для канцэртнай залы:
«Лётала птушкай любоў у палях.
Лётала вольна і смела.
Птушку гэту нехта піф-паф,
і птушка ўніз паляцела.
Птушка ляцела на зямлю,
склаўшы ў адчаі крылы.
На развітанне крычала:
«Люблю!»

Трывожна крычала:

«Мілы!»

Птушка, якую нехта піф-паф,
ніжай усё і ніжай...»
Падбітая птушка, Эдзіт Піяф,
песню пяе ў Парыжы.
Слава прыйшла.

«Брава» і «біс»,—
крыгчаць.— «Біс» і «брава».
А да таго, як цяжка любіць,
якая ім справа.
Ёсць ганарары,
ёсць раяль.
Бывайце, няўдачы, нястачы!
Эдзіт Піяф спраўляе баль,
баль сваёй удачы.
Толькі на ім чагось нестася.
Любві не патрэбны вілы.
З мілым рай і ў будане,
толькі дзе ён, мілы?
Хоча любві Эдзіт Піяф.
Не той, што толькі для цела.
«Лётала птушкай любоў у палях.
Лётала вольна і смела».
Быў.
Былі.
Быў друг адзін.
Разбіўся ён. Бывае ж!
Ты плачаш, Эдзіт? Пяеш, Эдзіт?
Ці друга адпяваеш?
Узбройся воляй да зубоў.
Крутая ў любві строма.
І так заўсёды —
дзе любоў,
там і катастрофа.
Няма любві,—
душа, не тужы!

Туга, не душы —
няма ласкі!
Душа крычыць,
крыгчаць душы
галасавыя звязкі.
«Лётала птушкай любоў у палях...»
Яснейшай няма маралі.
Пяе аб любві Эдзіт Піяф.
Хоча любві Эдзіт Піяф.
І — без любві памірае.

1965

* * *

Гудзела, гуло ў маіх вушах.
Гудзела, гуло ва ўсім маім целе.
А з целам была заадно і душа —
суладна яны звінелі, гудзелі.
Як мора у бераг,
 так біўся той гул
ў мае барабанныя перапонкі.
І мроіўся белы, рамонкавы луг:
ад краю да краю бялелі рамонкі.
Гудзела, гуло ў маіх вушах.
Гуло і звінела ва ўсёй істоце.
Гуло на высокай, пранізлівай ноце.
І я зразумеў —
 о шчасце! о жах! —
што значыць той гул,
 што значыць той луг.
Я быў закаханы.
 Я быў, як усе мы.
І я, як звяно,
 уключаўся ў ланцуг
кахання, яго ўсепланетнай сістэмы...

1966

* * *

Я фільм глядзеў.
 Там — Спартака распялі.
Распялі ноччу,
 калі ў Рыме спалі.
Вісіць Спартак,
 канае на крыжы.
А ўнізе, каля ног яго, жанчына
ўзіраецца ўтрапёнымі вачыма.
«Спартак, Спартак...
 хоць слова мне скажы!»
У распачы хапаецца за ногі.
«Спартак, Спартак...»
 У зале плачуць многія.
Ды і ў мяне самога ў горле ком,
і сам слязіну я змахнуў тайком...
Спартак, Спартак!
 Героі ўсіх эпох!
Ці не такі ваш лёс быў у фінале?
Як нехта моцна спаў,
 вас распіналі,
вы ціха на крыжы сваім каналі,
і білася жанчына каля ног.

1967

* * *

Як дружна мы востраў свой абжывалі!..
Навокал шумелі халодныя хвалі.
І шквалы гулі, і вылі шакалы,
і стылі на ветры маўклівыя скалы,
і нейкія птушкі крычалі нема,
крычалі і біліся ў шэрае неба.
А мы абжывалі свой востраў пустынны.
Мы грэлі адзін аднаго, калі стылі.
Мы мужнасць адзін у аднога шукалі,
калі падыходзілі блізка шакалы.
Адзін аднаго засланялі аддана,
калі пагражаў парываў урагана...
Калі ж мы, стаміўшыся, засыналі,
нам снілася: сцішыліся хвалі,
суняліся шквалы, не выюць шакалы,
не стынуць на ветры маўклівыя скалы,
і птушкі пяюць, не крычаць болей нема,
высока ўзлятаюць у сіняе неба.
Высока, высокая...

1967

ПАУДНЁВАЕ ЎРАЖАННЕ

Самота гары. Гара самоты.
Аднойчы, калі настане пара,
прыйду да цябе, як прыходзяць сіроты,
як да раўніны прыходзіць гара.
Буду я рады нашай сустрэчы.
І вострыя, згорбленыя ад бед
я нахілю над табою плечы,
так, як гара нахіляе хрыбет.
Буду любіць я цябе раўніва,
як цемнем, пяшчотай цябе агарну.
А ты мяне будзеш любіць,
як раўніна
любіць адзіную гару?

1969

МОРА, СОНЦА, Я І НАША КАХАНАЯ

Наіўны, я думаў:

ты толькі мая.

Уласнік, я думаў,

што ты мая ўласнасць.

Ды мора і сонца унеслі тут яснасць,

З морам і сонцам

дзялю цябе я.

Ты ў мора пайшла,

і насустрач табе

яно закіпае пяшчогай любоўнай.

Яно цябе любіць і мераю поўнай

усю сваю страсць табе аддае.

Я не магу адвесці вачэй.

Жанчына і мора!

Дзве вольных стыхіі!

Хвалі марскія і грудзі тутія,

белая пена ля белых плячэй!

Бога марскога я маю,

прасіць яго ў адчаі мушу:

«Вярні мне любую маю,

вярні каханую на сушу».

Нарэшце дайшла малітва мая.

Ты з мора выходзіш —

уся салёная,

ты з мора выходзіш —

як мора, зялёная,

«у мора ўлюбёная»,—

думаю я.

Насустрач іду я,

і выгляд раблю,

нібы не знаю ніякага мора,

нібы не знаю ніякага гора,

нібы снакойна,

разумна люблю.

Выгляд раблю,

што я не Атэла,

спакойна кажу я табе:

адпачні.

Твая галава на маім плячы.

Ды бачу:

ты сонцу даверыла цела,

працягваеш рукі насустрач яму,

сонцу любімаму свайму!

Жанчына і сонца!

Хіба вас падзеліш?

Хай свеціцца дзень ваш!

А быў бы, як сонца, я малады,

і быў бы, як сонца, я пяшчотны,

лашчыў бы так твае плечы і шчокі,

што ў сонца адбіў бы цябе назаўжды...

Наіўны, я веру, што можна адбіць,

што можна набыць, прысвоіць стыхію,

Зрабіць рабыняю багіню.

Стыхію можна толькі любіць,

багіню можна толькі любіць!

Нельга адбіць,

набыць,

купіць,

толькі любіць,
толькі любіць!
Гора мне, ўласніку, гора,
о мора!

1969

* * *

Твая воля — як воля лесу.
Ты сустрэла мяне вясной,
павяла мяне за сабой,
павяла,
узвяла да нябёсаў.
Была лёгкасць такая ў кронах,
мае рухі такія былі,
што не знаў я: іду па аблоках
Ці імкліва лячу па зямлі.
Мне шчаслівая зорка міргала,
хітравата падміргвала мне...
А затым ты мяне звяргала,
павяла на зямлю па вясне.
Пазбаўляла крылаў шырокіх:
«Хопіць, мілы, лунаць у аблоках,
пахадзі па зямных шляхах,
пахадзі на ўласных нагах».
І пайшоў я з падзеяй і страхам
тым зямным,
тым цярністым шляхам,
мне нялёгка ісці было,
я ў адчай хмурыў чало.
Сустракаліся лужыны, смецце,
былі ўхабіны і карчы.
Мне хацелася уцячы,
мне хацелася часам смерці.
Ды хацеў я, відаць, замнога.
Ты казала мне строга: «Жыві!»

Была воля тваёй любві —
нібы воля лёсу зямнога.
І я не мог пярэчыць...

1970

ВЫСОКАЕ НЕБА ІДЭАЛА

ГНЁЗДЫ

Людзі трымаюць ордэр,
так, як трымаюць ордэн.
Ключы ад кватэр бяруць,
як ад шчасця ключы.
Наваселле — радасць,
наваселле — гордасць,
віншуй навасёла,
шчаслівым яго лічы.
Атакуюць дом
сеннікі,
цюфякі,
пярыны,
з падушак
пух ляціць курыны.
Такое уражанне —
нібы ўюць тут гнёзды.
Малюнак такі
наводзіць мяне на роздум.
І я гавару людзям:
— Жывіце і віце!
Віце гнёзды!
І сокалы ўюць, і арлы.
Толькі ўлічыце:
лунаюць арлы ў блакіце,
З гнязда узлятае сокал,— а мы?

1962

ЛЕНІНСКІ СМЕХ

Ішла рэвалюцыя —
 левай,
 левай!
Змагаліся не на жыццё,
 на смерць.
Змагаўся Ленін.
 І — ўсміхаўся Ленін.
Служыў рэвалюцыі
 ленінскі смех.
Была рэвалюцыя.
 Яе змяніла
пара завірух,
 разрух,
 галадух.
Розная контра гразіла магілай.
Ды не здаваўся ленінскі дух.
Ленін заставаўся Леніным —
і грозным, караючым мячом,
і рэвалюцыі добрым геніем,
яе душой, яе Ільчом.
Ленінскі розум ведаў даўно:
рэвалюцыю робіць не зло, а дабро.
Дабру ж не да твару
 змрочныя шоры.
Яму падавай — марш мажорны,
ды сонечны май,
 ды светлую мару.
Усмешка дабру больш да твару!
Усмешкаю той і быў надзелены

Ленін — носьбіт людскай надзеі,
тым гумарком, што з народных глыбінь.
Старшыня Саўнаркома жартаваць любіў,
ведаў цану добрага жарта —
смяяўся пчыра і азартна.
Ведаў сілу сярпа і молата —
Смяяўся радасна і молада.
Смех той слухала Расія,
і ў ёй абуджалася новая сіла.
Смех той слухала гісторыя
і сама ўсміхалася: «Здарава!»
Я ленінскага смеху не чуў.
Ды, верны жывому Ільчу,
спасціг я альфу і амегу
яго выбуховага смеху.
То мудрасць смяялася над тупасцю,
над уяўнай глыбакадумнасцю,
прастата —
 над фанабэрыяй,
дабрата —
 над злым недаверам,
смяялася праўда —
 над манюю чорнай,
светлае заўтра —
 над цёмным учора...
Адолеваем шлях мы, за кронам крон,
Ленін дае нам за урокаў урок,
вучымся ў Леніна мы змагацца.
Будзем вучыцца ў яго — смяяцца!
1963

* * *

Мы напачатку зазналі жахаў,
перад прыродай падалі ніц.
Потым лятаць вучыліся ў птахаў,
агонь здабываць —
у навальніц,
плаваць — у рыб,
у пароды кацінай
мы вучыліся паляваць,
шумець — у ветра,
у кракадзіла —
фальшывыя слёзы праліваць.
Быць задуменымі — у воблак,
быць засяроджанымі — у дрэў,
да зор узнімаў чалавек свой воблік
і, гледзячы на іх, мудрэў.
Па прыкладу скал —
ён незгінальны...
І тут, і там, як бачым, ён
і не такі ўжо арыгінальны,
і не такі геніяльны ён.
Проста вучыўся ён заўсёды.
І тут, і там — вучобы плён,
упльў настаўніцы-прыроды,
яе палон, яе шаблон.
Другая справа —
стань чалавечным.
Тут узорам не можа быць
прырода з яе законам адвечным:

«З ваўкамі жыць — па воўчы выць».
Гэты закон не патурае
чалавечнасці, згодна з ім:
добрам быць — не натуральна,
больш натуральна — жорсткім і злым.
І ўрок, і ўзор, і прыклад добры
тут у самім сабе знайдзі,
і ў тых, хто да цябе падобны,—
знайдзі і ў новы свет ідзі!
Ідзі! Будзь мужным і неспакойным!
І на шляху сваім крутым
ірві з законам тым спаконным,
з законам тым, шаблонам тым!
Ідзі! Адольвай самавукам —
няма ж гатовага вакол! —
сваю нялёгкую навуку,
сваю цяжэйшую са школ!
Ідзі! Хоць век,
хоць цэлую вечнасць! —
Як ходзяць ветры супраць рэк.
Ідзі і помні: чалавечнасць,
яна — ад слова «чалавек»!

1965

* * *

«Гора — не бяда, бяда — не гора,
пабыла — сплыла,

нібы вада.

Няма праўды —

гэта ужо горай,

гэта ужо цэлая бяда.

Гора — не бяда, бяда — не гора...» —

гаварыў так часта дзед Рыгор,
хоць да майго дзеда да Рыгора
гора і заходзіла на двор.

Спіць мой продак, соснамі адпеты.

Я жыву — яго і плоць, і косць.

На маім рахунку ёсць і беды,

на маім рахунку гора ёсць.

Знаю добра іхні горкі прысмак,

іхні смак. І знаю я яшчэ,—

як несправядліvasць, нібы прысак,

тваё сэрца раптам апячэ.

Я спасціг, што беды —

непазбежнасць,

немінучы спадарожнік мой.

Я прызнаў жалезную залежнасць

ад прыроды — мёртвай і жывой.

Я сцярплю усе яе няміласці,

і капрызы, і сюрпрызы ўсе.

Толькі аднаго —

несправядліvasці

чалавечы дух мой не знясе.

1965

БЯССРЭБРАЊІКІ

М. Аўрамчыку

Навошта бяссрэбраўнікам серабро —
пасрэдных людзей пасрэднік!
(Гэта ўжо так: серабро — або
чыстасумленны бяссрэбраўнік).

Не трызняць бяссрэбраўнікі серабром,
што ім серабро ці золата!
Грымеў бы вясновы гром за бугром
радасна і молада!

Біла б весела кроў у скронь!
Яшчэ ім, няхцівым, патрэбны
шум срэбралістых крон
ды спеў жаўрука срэбны.

Навошта бяссрэбраўнікам серабро?
Яны серабром не трызняць.
Не прадаюць тым болей сяброў
за срэбраўнікаў трыццаць.

Яны і не думаюць аб серабры.
Ім толькі мець бы трохі
радасці той, што маюць сябры,
ды трохі сяброўскай трывогі.

Навошта бяссрэбраўнікам серабро,

скарбік сярэбразвонны?
Былі б толькі праўда ды дабро,
ды хлеб аржаны надзённы!

1966

* * *

Паміраюць ад кулі шалёнай,
ад вады,
ад жуды,
ад бяды.

І яшчэ — ад зялёнай-зялёнай,
ад зялёнай, як раска, нуды.
Паміраюць марудна-марудна.
Паміраюць шмат дзён і начэй.
Паміраюць марудна і трудна,—
паміраць нечакана лягчэй.
І я лёс свой прашу:

«Калі ласка,
дай пражыць мне мае гады
без зялёнай-зялёнай, як раска,
без зялёнай смяртэльнай нуды!»

1966

ДЗІВАК ЧАЛАВЕК

Дзівак чалавек...

Глядзіць на расінку макавую
і цэлае сонца бачыць перад сабой.

Дзівак чалавек...

Бярэ звычайную ракавіну
і чуе ў ёй
акіянскі прыбой.

Дзівак чалавек...

Бачыць сцяжынку гладкую,
а марыць аб трудных,
цярністых шляхах,
з іх круцізнаю,
з іх небяспечнай загадкаю,
і будзе ісці,
пакуль мае сілу ў нагах.

Дзівак чалавек...

Са стратаю непапраўнаю
не мірыцца ён ніза што у душы.
З няпраўдай не мірыцца,
і з крыўднаю праўдаю
не хоча мірыцца —
хоць кол ты на ім чашы.

Дзівак чалавек...

Яму шмат чаго адмовілі.
А ён не здаецца,
а ён не спіць па начах.
Ён верыць усё
ў свой перпетуум-мобіле,

у панацэю,

у цудадзеіны рычаг.

Дзівак чалавек...

Не можа не спадзявацца,
не можа не верыць,
не можа ніяк!

Дзівак чалавек...

І гэта яго дзівацтва —
ратунак яго,
яго чалавечы знак.

1966—1967

Абрастаем.

Паперамі,

рэчамі,

абавязкамі,

звычкамі,

стрэчамі.

Абрастаем болямі, охамі.

Як валун абрастае мохам,

абрастаем мохам абставін.

Абрастаем даўгамі, хвастамі.

Абрастаем, як бераг, кустамі.

«Дзе чужое, дзе наша?— пытаем.—

Дзе расцём, а дзе абрастаем?»

Мы пытаем. Гэта няпроста

абрастанне адрозніць ад росту.

На душы маёй — шчэнь густая.

Адчуваю: ідзе абрастанне,

адчуваю: ідзе абрастанне.

Ды спыніць яго я не ў стане.

А быць можа, спыніць яго ў стане?

Можа, ўзяць ды ўзняць паўстанне?

Можа, ўсёю першаасноваю

абудзіцца па-вясноваму,

жыць пачаць са старонкі новай—

яшчэ чыстай, яшчэ вясновай?!

Толькі як жа мы паўстанем,

калі кожны міг абрастаем,

расстаёмся з самімі сабою —

нехта з боем, а нехта без бою...

1967

ВЫСОКАЕ НЕБА ІДЭАЛА

Высокае неба ідэала!

Мая душа чалавечая спала,

вякамі спала да той пары,

пакуль не ўбачыў цябе ўгары,

пакуль нада мною ты не зазьяла,—

высокае неба ідэала!

Калі адкрыў цябе аднойчы,

убачыў сябе з тваёй вышыні,—

сталі іншымі мае ночы,

сталі іншымі мае дні.

Ты новым сэнсам іх асвятляла,

высокае неба ідэала!

Ты мне дало другое дыханне,

дало мне дарогу і сяброў.

І толькі так, як хвалюе каханне,

ты хвалявала маю кроў.

Ты мяне вабіла і чаравала,

высокае неба ідэала!

Хмурэў —

ты усмешку мне вяртала.

Звярэў —

ты мудрасць мне вяртала.

Хварэў —

ты сілы мне вяртала.

Старэў —

ты свежасць мне вяртала,—

высокае неба ідэала!

Ты мяне вабіла і чаравала.

Парой здавалася явай такой,
да якой падаць рукой,—
высокае неба ідэала!
Цягнуў я рукі да цябе,
як цягнуць рукі у мальбе,
але рукі той было мала,
высокае неба ідэала!
Відаць, кароткаю рукой
быў ад прыроды я надзелены,
і траціў часам я надзеі,
і траціў часам я спакой.
Ды зноў мяне ты уздымала,
высокае неба ідэала!
Зноў уздымала і вяло,
зноў хвалявала, бунтавала,
давала сіду і святло,
нібыта нізкаму назло,—
высокае неба ідэала!
Ты шмат ахвяр патрабавала.
Ды, падаючы ў барацьбе,
я позіркам лавіў цябе.
І ты ў халодных зрэнках ззяла,—
высокае неба ідэала!..

1967

НАВАГОДНІ ТОСТ

Я прапаную тост за Час!
Давайце ўзімем чашы
за Час, працуе што на нас,
на спадзяванні нашы.
Я прапаную тост за Час!
За Час, працуе што на нас
настойліва, сумленна,
нястомна і нязменна!
Парою здацца нам магло,
што Час — ён безудзельны:
не за дабро і не за зло,
што Час — зусім бяздзейны.
Мы памыляліся тады.
Бывалі розныя гады...
А Час прыходзіць —
як зара,
як свежы подых ветра.
І адступае хваля зла,
і робіцца зноў светла.
Прыходзіць Час, прыходзяць дні,
Час ставіць кронкі ўсе над «і».
Усё на месца ставіць ён,
ён назаве адразу —
не любіць час ілжэімён —
усё сваёю назвай.
Хлуснёю назаве хлусню,
а мітуснёю — мітусню,
нядоўгае — нядоўгім,

ПАХАВАЛЬНАЕ ШЭСЦЕ

Дзеці нараджаюцца параўнаўча рэдка,
а нас так многа,
нас поўны горад,
нас поўная планета.

Адкуль нас столькі бралася?
Калі мы толькі паспелі нарадзіцца?
Людзі як быццам бы смяротныя,
а паміраюць параўнаўча рэдка —
асабліва ў мірны час.

І пахавальнае шэсце на вуліцы горада
здаецца нам

ледзь не вулічным здарэннем,

ледзь не сумным непаразуменнем:

«Хіба паміраюць людзі?»

Так і на гэты раз.

Павольна рухаецца пахавальнае шэсце.

Ледзьве перастаўляюць ногі людзі,
ледзьве круцяцца колы машыны,
ледзьве плыве жалобная мелодыя,
бо пахавальны марш

у адрозненне ад іншых маршаў
напісаны ў тэмпе адажью.

Павольна рухаецца пахавальнае шэсце.

І вуліца па-свойму прымае яго.

Вуліца прымае яго

краем вока,

краем вуха,

краем сэрца.

Прымае рассяяна і няўцямна:

«Хіба паміраюць людзі?»

Вуліца не можа прыняць усур'ёз

пахавальнае шэсце —

З гэтай дзівачкай-машынай,

што паўзе чарапахая,

З гэтымі аголенымі,

нізка схіленымі галовамі,

З гэтай жалобнай,

напісанай у тэмпе адажью, мелодыяй.

Вуліца жывая, і яна жыве,

і яна хоча жыць.

Яна хоча імчацца на поўнай хуткасці,

яна хоча галаву высока і весела несці,

яна хоча слухаць мажорную,

напісаную у тэмпе алегра, мелодыю.

Вуліца, вечна жывая,

і яна здзіўлена пытае:

«Хіба паміраюць людзі?»

* * *

Над вуліцай горада плыве
жалобная, сумная мелодыя.
А вуліца, вечна жывая, жыве —
паспешліва,
прагна,
з асалодаю.

Ёй жыць і жыць!
Такі яе лёс,
Ёй прама і весела голаву несці.
Таму не прымае яна усур'ёз
пахавальнае гэтае шэсце.

1965

АКІЯН І ЛУЖЫНА

Я сказаў:

«Акіян — вялікая лужына».
Як усхадзіўся акіян!
Маўляў, пакрыўдзілі незаслужана,
абразілі акіянскі сан.
Як загудзеў, зашумеў раз'юшана,
як пагнаў за валам вал:
«Я вам пакажу, якая я лужына!
Я болей прывык да од і пахвал».
Я моўчкі глядзеў, як шалее стыхія,
і думаў са скрухай:

«Вялікі такі,
а крыўдзіцца гэтак жа, як і другія,
як дробныя лужыны і ручайкі».

* * *

Я глядзеў,
як хвалюецца лужына.
Бачыў я воблакаў караван,
бачыў у лужыне неба засмужанае.
«Лужына — мікраакіян».
Словы мае пачула лужына.
Лоб паморшчыла напружана
і пачала падрабляць свой зыб
пад акіянскія шыр і глыб.
Думала, што разлілася бязмежна,
што выйшла за берагі свае.
Я глядзеў, і мне было смешна,
і мне было сумна за яе.

1965

* * *

Людзі простыя гадаюць,
знаць жадаюць і пытаюць,
што людзі вялікія ядуць.
А людзі вялікія тое ядуць,
што людзі простыя ім дадуць.
Яшчэ гадаюць людзі простыя,
на чым вялікія людзі спяць,
хаця ткуць самі коўдры і просціны
хаця самім даводзіцца слаць.
Яшчэ загадка для простых людзей..
Загадак у іх, як у дзяцей!
Ах, простыя людзі, простыя людзі,
калі вам усё зразумела будзе?

1965

БАР'ЕРЫ

Фізік квантуе прастору і час.
Глядзяць касманаўты у Сок Венеры.
На змену тым, што пайшлі ў запас,—
новыя меры,
сферы і эры.
Падае за бар'ерам бар'ер —
гукавы,
светлавы,
зямных гравітацый...
Вучоны муж!
Я рады, павер,
я ганаруся тваёй працай.
Толькі ёсць у мяне непакой:
ці хутка дойдзе чарга да бар'еру
глухой адчужанасці людской,
неразумення і недаверу?
Калі ён падзе —
ракавы,
векавы —
на нашых шляхах у новыя эры,
як некалі паў бар'ер гукавы,
як падаюць іншыя бар'еры!

1965

ОДА КВІТАНЦЫ

Хай чуе кожны, хто не аглух:
«...поезд прыйшоў на станцыю...
Насілыччыкі да вашых паслуг...
...і патрабуйце квітанцыю».
Аб'ява завязла у вушах.
Іду, лячу ці еду,
яна за мною — проста жах! —
за мною цягнецца следам.
Вар'іруецца на ўсе лады,
ніяк з ёй не расквітацца.
...Ты сябру дабро зрабі
і тады
патрабуй ад яго квітанцыю.
...Калі да цябе з'явіцца госць,
ты пачастуй яго, чым ёсць,
і перш, чым развітацца,
вазьмі з яго квітанцыю.
...Ты цалаваў, мілаваў яе,
і меў, вядома, рацью.
Ну, а ці ўзяў за ласкі свае
ты у яе квітанцыю?
...Словам, зрабі законам жыцця,
у дурнях каб не застацца,—
патрабаваць ад усіх і ўся:
«Квітанцыю! Квітанцыю!»
І потым, калі аднойчы вас
паклічуць са справаздачаю:
«Што зроблена за мінулы час,

заплачана і затрачана?» —
як адыграецца вы тут,
як зможаце расквітацца!
Вы горда прад'явіце цэлы жмут,
цэлую кіпу квітанцый.

1965

ПРА ВОЎКА ПАМОЎКА...

Пра воўка памоўка, а ён і тут.
А ён і тут. Ну, проста цуд!
З'явіўся ў тую ж мінуту якраз.
«Дзень добры!» — кажа, і мы — ў адказ.
Стаіць, усміхаецца. Нібы не шэры.
Не вые па-воўчы, зубы не шчэрыць.
Такія ж, як нашыя, вушы і вочы.
Волкавы выгляд далека не воўчы.
Ай ды воўча! Ай ды ён!
Ды ён жа двойчы хамелеон!
Там, дзе авечкі,—
у шкуры авечай.
Там, дзе чалавечкі,—
у чалавечай.
Стаіць, усміхаецца.
Ай ды ён!
Ды ён жа тройчы хамелеон!
Знае, што сябра нам нестае,
дык ён за сябра сябе выдае.
Нават ён хоча большага нечага —
строіць ён друта з сябе чалавечага.
Ай ды воўча! Ай ды чмут!..
Пра воўка памоўка, а ён і тут.
Стаіць, усміхаецца. Ён ці не ён?
Выгляд не воўчы,—
не выганіш вон.

Ды раптам што-небудзь такое — ўраз
завые і схопіць за горла вас.

1965

* * *

Не ўсе і не заўсёды
вяртаюцца пчолы ў соты
З ношаю сваёй,—
гінуць разам з ёй.
Не ўсе дапаўзаюць мурашкі:
груз у мурашкі цяжкі,
і птушкі па вясне
не ўсе далятаюць, не.
Упаў журавель на дасвеці,
выбіўся з сіл і надзей...
Тое ж і ў нашым свеце,
тое ж і ў нас, у людзей.

1965

СТАТАК ВЯРТАЕЦЦА З ПОЛЯ...

Статак вяртаецца з поля.
У цішыні вечаровай
бягуць авечкі і козы,
спаважна ідуць каровы.
Статак вяртаецца з поля.
Што трэба вёсцы болей?
Вёска святкуе падзею,
выйшла уся насустрач —
ад гаспадынь руплівых
да дзетвары шустрай.
Бляюць авечкі і козы,
ціха мычаць каровы.
Людзі уздоўж пасталі,
як каравул ганаровы.
Людзі рады жывёле.
Ціха каровы рыкаюць,
знаюць, што іх сустракаюць,
рады, што іх чакаюць.
Статак вяртаецца з поля
доўгаю чарадою.
Над вёскаю пах духмяны,
пах густы сырадою.
Статак вяртаецца з поля...
А за полем, за лесам
недзе горад вялікі
ляскае жалезам.
Недзе спяшаць на дыспут.
Недзе спяшаць на прэм'еру.

Недзе прэм'ер-міністр
дае абед ці вячэру.
Нехта робіць адкрыцце,
нехта рыхтуе прамову,
нехта гаворыць тайна
па проваду прамому.
А ў вёскі свая надзея.
А ў вёсцы шуміць таполя.
А ў вёскі свая падзея —
статак вяртаецца з поля.

1966

ДЗВЕ ПАРАЛЕЛЬНЫЯ ПРАМЫЯ

За школьнымі вокнамі вецер вые...
Пра дзве паралельныя прамыя
гаворыць настаўнік, ад холаду сіні.
На чорнай дошцы —

дзве белыя лініі,
якія ніколі не перасякаюцца,
якія нідзе не сустракаюцца...
«Няўжо гэта праўда?

Няўжо — ніколі?»
думаю я, ідучы са школы.
«Няўжо гэта праўда?

Няўжо — нідзе?» -
думка з маёй галавы не ідзе...
Даўно адшумелі школьныя ветры,
ды помню чамусьці урок геаметрыі.
Перада мною зноў, як жывыя,—
дзве паралельныя прамыя.
Бачу: ідуць у прасторы лініі,
нічога агульнага паміж імі.
Ідуць і маўчаць яны, як нямыя,
дзве паралельныя прамыя.
Ідуць яны побач,
ідуць яны поплеч,—
адна другую не клічуць на помач.
Нібы пракляцце вісіць над імі,
над паралельнымі прамымі.
Чамусьці не суджана ім збліжэнне,
суджана — вечнае адчужэнне.

Не суджаны ім сустрэчы праменныя:
яны — прамыя,

яны — паралельныя.

Ад крыўды за іх маё сэрца ные,
дзве паралельныя прамыя!

* * *

Бачу ў мінуту азарэння:
падаюць вашы тры вымярэнні,
падаюць вашы сцены і столі,
і — адкрываюцца прасторы.
Падаюць брамы вашы і дзверы.
Выходжу прама ў сінія сферы.
Выходжу ў сінія сферы бязмежнасці,
вернасці вечнай і бяссмертнасці.
З быту выходжу, як з нябыту,
на сваю новую арбіту.
Тры вымярэнні, мы з вамі —квіты!
Вы — дрэнныя прарокі, эўкліды.
Падаюць крыўды і няпраўды!
Вы—дрэнныя прарокі, плаўты¹.
Пакінем нявер'е і іронію.
Бачу вышэйшую гармонію.
Бачу: сустрэліся, як жывыя,
дзве паралельныя прамыя.
Бачу: заззялі, як праменныя,
тыя прамыя паралельныя...
1966—1967

© OCR: Камунікат.org, 2012

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2012

© PDF: Камунікат.org, 2012

¹ Плаўту належыць выраз: чалавек чалавеку воўк (*aj'vaga a'j tar a*).

БІАГРАФІЧНАЯ ДАВЕДКА

Анатоль Ільч Вярцінскі нарадзіўся 18 лістапада 1931 г. у вёсцы Дзямешкава Лепельскага раёна ў сялянскай сям'і. Вучыўся ў Косцінскай сямігадовай, затым у Каменскай сярэдняй школе. У 1956 годзе скончыў аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Леніна. Працаваў некалькі год у рэдакцыях раённых газет рэспублікі. (Давыд-Гарадок, Камянец, Клімавічы, Рагачоў), а ў 1962 годзе порэхаў у Мінск і стаў супрацоўніцаць у газеце «Літаратура і мастацтва». Потым быў рэдактарам мастацкай літаратуры ў выдавецтве «Беларусь». З 1967 года з'яўляецца літаратурным кансультантам Саюза пісьменнікаў БССР.

Пачаў упершыню друкаваць вершы ў студэнцкай газеце «Беларускі ўніверсітэт» і ў газеце «Чырвоная змена». Першы зборнік «Песня пра хлеб» быў выдадзены ў 1962 годзе. Выйшлі кнігі паэзіі: «Тры цішыні» (1966), «Чалавечы знак» (1968). У перакладзе на рускую мову выйшаў зборнік вершаў «Возвращение» (выдавецтва «Советский писатель», 1969 г.).

Вершы Анатоля Вярцінскага перакладаліся таксама на ўкраінскую, літоўскую, латышскую, балгарскую, польскую, англійскую і ійшыя мовы.

З М Е С Т

ЧАСЫ І ўЗРОСТЫ

- 5 *** Глядзець уніз стаміўся месяц...
- 6 *** Вось і ты, як другія...
- 7 *** Ты ў такім шчаслівым узросце...
- 8 Аз, букі і ведзі
- 10 *** Я прачынаўся з такім пачуццём...
- 11 *** Даўно мінула маё світанне...
- 12 *** Ідуць, за рукі ўзяўшыся, дзеці...
- 13 *** Люблю зямлю, дзе ёсць дзіцячая казка...
- 14 Жылі-былі...
- 15 Тры цішыні
- 17 *** Прыходзіць вясна, разліваюцца рэкі...
- 18 *** Ляцеў груган. Сеў на курган...
- 20 *** Добра, што сіль за акном згушчаецца...
- 21 *** Пасля летняга поўдня, пад вечар...

СПІ, РОДНАЯ!

- 23 Маці пячэ хлеб. З паэмы «Песня пра хлеб»
- 27 *** Мы жывём, каб вяртацца...
- 28 *** Сціраюць з карты белыя плямы...
- 29 *** «Дзень добры, мама!» — кажу крыжу...
- 30 Мама мыла раму...
- 32 Ад вёскі да могілак — паўварсты. З паэмы «Заазер'е»

ТРЫВОЖНА ДУМАЕЦЦА.

- 41 *** Пад стукі вагонных калёс...
- 43 *** Яны да вайны гулялі «ў вайну»...
- 44 Балада пра спаленую вёску і жывога пеўня
- 46 Перад братняй магілай
- 47 Бой
- 50 Рэквіем па кожным чацвёртым
- 55 Дынамік
- 57 Што гэта звiніць, Хатынь?

КЛІЧ ЧАЛАВЕЧЫ

- 61 Дожджык
- 63 Медсястры
- 64 Нервы
- 65 *** Нас акружаюць нашы рэчы...
- 66 *** Косiм траву — яна не крыгчыць...
- 67 Спачуванне
- 69 Сустрэчы
- 71 *** Вы зразумейце правільна..
- 72 Жаданні
- 74 *** Домiк маленькі, бачу я, знеслі...
- 76 «Гавары са мной ласкава...»

АДНОЙЧЫ, КАЛІ НАСТАНЕ ПАРА...

- 79 *** Куды вядзе месячны след...
- 80 *** Калiсьці, днямі асеннімі...
- 81 *** Гэта не так ужо і сумна...

- 83 Жаночыя рукі
- 85 *** Пайшло яно — незваротнае...
- 86 Эдзiт Пiяф хоча любві
- 90 *** Гудзела, гуло ў маiх вушах...
- 91 *** Я фiльм глядзеў. Там — Спартака рас-
пялі...
- 92 *** Як дружна мы востраў свой абжывалi!..
- 93 Паўднёвае ўражанне
- 94 Мора, сонца, я і наша каханая
- 97 *** Твая воля — як воля лесу...

ВЫСОКАЕ НЕБА ІДЭАЛА

- 99 Гнёзды
- 101 Ленiнскі смех
- 104 *** Трэба вучыцца жыць у дзяцей...
- 105 *** Хто вынайшаў веласiпед?..
- 106 *** Мы напачатку зазналі жахаў...
- 108 *** «Гора — не бяда, бяда — не гора»...
- 110 Бяссрэбранікі
- 112 *** Памiраюць ад кулі шалёнай...
- 113 Дзiвак чалавек
- 115 *** Абрастаем. Паперамі, рэчамі...
- 117 Высокае неба iдэала
- 119 Навагодні тост

ПАРАЛЕЛІ

- 121 Фасады
- 122 Пахавальнае шэсце

125 Акіян і лужына
127 *** Людзі простыя гадаюць...
178 Бар'еры
129 Ода квітанцыі
131 Пра воўка памоўка...
133 *** Не ўсе і не заўсёды...
134 Ста так вяртаецца з поля...
136 Дзве паралельныя прамыя

139 Б і я г р а ф і ч н а я д а в е д к а

Вярцінскі А.
Выбранае. Мн., «Маст. літ.», 1973. 144 с.
5000 экз. 56 к.
У кнігу ўвайшлі лепшыя вершы паэта, якія атрымалі шырокі водгук сярод чытачоў.

На беларуском языке.
Анатолий Ильич Вертинский.
Избранное.

Издательство «Мастацкая літаратура»
Государственного комитета Совета Министров
БССР по делам издательств, полиграфии и
книжной торговли. Минск, Советская, 19.
Рэдактар А. Бачыла. Афармленне В. Юрчанкі.
Франтыспіс А. Кашкурэвіча. Мастацкі рэдактар
Л. Прагін. Тэхнічны рэдактар М. Папкова.
Карэктар В. Матукоўская. АТ 08574. Здадзена ў
набор 1/XI 1972 г. Падп. да друку 16/111 1973
г. Тыраж 5000 экз. Фармат БОХЭО'/зз. Папера
друк. № 1. Ум. друн. арк. 4,5. Ул.-выд. арк. 4,09.
Зак. 1614. Цагга 56 кап.

Паліграфічны камбінат імя Я. Коласа
Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР
па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага
гандлю. Мінск, Чырвоная, 23.